

Content Analysis of the Document of the Fundamental Transformation of Education in Relation to Vocational and Skills Training

Ebrahim Salehi Omran^{1*}, Farnaz Einkhah²

1. Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran

2. Ph.D. Student in Higher Education, University of Mazandaran, Babolsar, Iran

(Received: March 16, 2021; Accepted: January 25, 2022)

Abstract

The purpose of this study is to investigate the status of vocational and skills training and to pay attention to the academic guidance of students towards vocational training in the document of fundamental Transformation of Education. The research is descriptive applied research. In the qualitative part, the research has been done using the method of qualitative content analysis and quantitative analysis to confirm and validate the results of the qualitative part, using descriptive statistical methods; Quantitative data were analyzed by SPSS statistical software. The statistical population was the document of the fundamental transformation of education (2011) and the whole society was considered as a sample. The results show that the document has paid due attention to vocational and skills training in the definitions of education, basic competencies and mission statements; However, due to the issue in the definitions of the document, professional and skills training in value propositions Statement of document values (5 of 30), school characteristics on the vision 1404 (2 of 17 characteristics), training students in the general objectives of the document (4 of 45), operational goals (4 of 23) and operational strategies (6%, 8 of 131) have not been properly considered.

Keywords: Academic guidance, Skills training, The Document of the Fundamental Transformation of Education, Vocational training.

تحلیل محتوای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در توجه به تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی

ابراهیم صالحی عمران*، فرناز عین‌خواه^۱

۱. استاد، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران
۲. دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۲۶؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۰۵)

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی جایگاه تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی و توجه به هدایت تحصیلی دانش‌آموزان به سمت تربیت حرفه‌ای در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است. پژوهش از نوع تحقیقات کاربردی و به لحاظ روش از نوع توصیفی است که در آن از روش آمیخته غالب استفاده شده است. در بخش کیفی پژوهش با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی و تحلیل کمی برای تأیید و اعتباربخشی نتایج بخش کیفی، با استفاده از روش‌های آمار توصیفی انجام گرفته است؛ داده‌هایی کمی به وسیله نرم‌افزار آماري SPSS25 بر اساس تعداد دفعات تکرار و فراوانی واحدهای شمارش تحلیل شد. جامعه آماری، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰) بود و کل جامعه به‌عنوان نمونه در نظر گرفته شد. نتایج نشان‌دهنده آن است که سند در تعاریف ساحت‌های تعلیم و تربیت، شایستگی‌های پایه و بیانیته مأموریت‌ها، به تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی به‌صورت مناسبی توجه داشته است؛ ولی برخلاف طرح موضوع در تعاریف سند، به تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی در گزاره‌های ارزشی بیانیته ارزش‌های سند (۵ گزاره از ۳۰ گزاره)، ویژگی‌های مدرسه در افق ۱۴۰۴ (۲ ویژگی از ۱۷ ویژگی)، مؤلفه‌های تربیت دانش‌آموزان در اهداف کلان سند (۴ مؤلفه از ۴۵ مؤلفه تربیت)، هدف‌های عملیاتی (۴ هدف از ۲۳ هدف) و راهکارهای عملیاتی (سهیم ۶ درصد، ۸ راهکار از ۱۳۱ راهکار) به‌صورت مناسب توجه نشده است.

واژگان کلیدی: تربیت حرفه‌ای، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، مهارت‌آموزی، هدایت تحصیلی.

مقدمه

تحقق ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی مستلزم تلاش همه‌جانبه در تمام ابعاد فرهنگی، علمی، اجتماعی و اقتصادی است (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰). از طرف دیگر، روند افزایش رقابت‌ها و در عین حال، تعاملات بین‌المللی و تحولات بازار کار، افزایش توجه به منابع انسانی به‌عنوان سرمایه انسانی را در کانون توجه قرار می‌دهد. یکی از بنیادی‌ترین وظایف نهادهای آموزشی در جهان مدرن، تربیت نیروهای توانمند به‌منظور ارتقای سطح کیفی و کمی نیروی انسانی در راستای توسعه جامعه است. امروزه آموزش فراتر از یکی از بخش‌های خدمات عمومی و به‌عنوان پایه و اساس یک جامعه متمدن و توسعه‌یافته، در نظر گرفته می‌شود (صالحی عمران و عین‌خواه، ۱۳۹۹ ب)؛ عرصه تعلیم و تربیت از مهم‌ترین زیرساخت‌های توسعه کشور و ابزاری برای ارتقای سرمایه انسانی شایسته ایران در عرصه‌های مختلف است (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰). تحقق این هدف نیازمند ترسیم نقشه راهی است که در آن نحوه طی مسیر، منابع و امکانات لازم، تقسیم کار در سطح ملی و الزامات در این مسیر به‌ضرورت شفاف و دقیق مشخص شده باشد. در این راستا، تدوین مفاد سند تحول بنیادین از تاریخ ۱۳۸۸/۱۱/۱۲ در شورای عالی آموزش و پرورش آغاز شد که در سال ۱۳۹۰ پس از تصویب در شورای عالی وزارت آموزش و پرورش، متن سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مشتمل بر ۸ فصل توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب نهایی رسید و برای اجرا به وزارت آموزش و پرورش ابلاغ شد (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۰).

از طرف دیگر، در یک اقتصاد جهانی که به‌سرعت در حال گسترش است، ارزش تربیت حرفه‌ای را نمی‌توان دست‌کم گرفت. توسعه آینده کشورها به دانش و مهارت‌های جمعی و تلاش مداوم آن‌ها برای پیشبرد مرزهای دانش بستگی دارد. از منظر دیدگاه‌های توسعه، تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی به جوامع کمک می‌کنند تا به اهداف اقتصادی و اجتماعی خود دست یابند. بر اساس نظریه سرمایه انسانی، آموزش نیروی انسانی نوعی سرمایه‌گذاری و عامل کلیدی در توسعه، محسوب می‌شود و نیروی انسانی یکی از با ارزش‌ترین ذخایر اقتصادی کشورهاست که در صورت برنامه‌ریزی صحیح، بازده اقتصادی فراوانی در بر خواهد داشت. بررسی‌ها نشان‌دهنده آن است که افراد ماهر، بهره‌وری

بالاتری دارند و در عین حال، درآمد بیشتری نیز کسب می‌کنند و احتمالاً بیکاری آن‌ها نیز کمتر است. در نتیجه، تربیت حرفه‌ای می‌تواند به منافع اقتصادی مانند رشد اقتصادی، درآمد بالاتر نیروی کار، عملکرد بهتر شرکت‌ها، بهره‌وری بالاتر کارگران، بیکاری کمتر و منافع اجتماعی مانند بهداشت و سلامتی، کاهش جرم، همبستگی اجتماعی، مزایای بین‌نسلی، توجه به گروه‌های محروم، رضایت از زندگی و انگیزه فردی منجر شود (صالحی عمران و عین‌خواه، ۱۳۹۹ الف)؛ در نتیجه، آموزش‌های مهارتی در آموزش عمومی و عالی و به‌طور کلی، موضوع «تربیت حرفه‌ای» از عوامل کلیدی در تأمین نیروی ماهر برای اشتغال و توسعه اقتصادی است و در کنار آن هدایت تحصیلی دانش‌آموزان به سمت تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی یکی از مراحل کلیدی در تأمین نیروی ماهر و متخصص در راستای توسعه اقتصادی است.

با توجه به جامعیت تعریف مفهوم تربیت در سند که تعلیم و تربیت به‌عنوان ابزاری مؤثر و کارآمد برای توسعه علمی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی تعریف شده و کارکردهای مختلفی مانند علمی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی برای آن در نظر گرفته شده است و همچنین با توجه به اینکه تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی یکی از مراحل کلیدی در تأمین نیروی ماهر و متخصص در راستای توسعه اقتصادی است؛ باید پژوهش‌های بیشتری در حوزه جایگاه مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش انجام گیرد. توجه به مقوله مهارت در نظام آموزشی ایران می‌تواند برطرف‌کننده نیازهای آتی کشور باشد. از آنجا که سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نقشه راه طی این مسیر است، در صورت وجود ابهاماتی در زمینه نحوه طی مسیر، منابع و امکانات لازم، تقسیم کار در سطح ملی و الزامات در این مسیر، دستیابی به اهداف مذکور امکان‌پذیر نخواهد بود. بنابراین، با توجه به اهمیت توجه به مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای، در این پژوهش جایگاه مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش تحلیل می‌شود. هدف این مقاله تحلیل محتوای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در توجه به تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی است. پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی سؤالات زیر است؟

۱. میزان توجه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در ساحت‌های تعلیم و تربیت، تعریف شایستگی‌های پایه و بیانیه مأموریت سند به مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای چگونه است؟

۲. سهم مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای در گزاره‌های ارزشی بیانیه ارزش‌های سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به چه اندازه است؟
۳. به موضوع تربیت حرفه‌ای و هدایت تحصیلی دانش‌آموزان در ویژگی‌های مدرسه در افق ۱۴۰۴ به چه میزان توجه شده است؟
۴. میزان توجه به مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای در اهداف کلان و راهبردهای کلان سند چگونه است؟
۵. میزان توجه به تربیت حرفه‌ای در هدف‌های عملیاتی و راهکارهای ارائه‌شده در سند چگونه است؟
۶. جایگاه نهادهای متولی آموزش‌های مهارتی در چارچوب نهادی و نظام اجرایی تحول بنیادین سند چگونه است؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مرور مبانی نظری پژوهش نشان‌دهنده آن است که پژوهش‌های محدودی در حوزه تحلیل سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در موضوع مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای انجام شده است. پژوهش‌های برخی پژوهشگران مؤید آن است که سند تحول بنیادین از نظر توجه به تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی جامع و کامل بوده و همه ابعاد تربیت حرفه‌ای را مد نظر قرار داده‌اند. برای مثال، صالحی‌فر، محمدزاده محمدی و حلاجی زارع (۱۳۹۹) در پژوهشی مفهومی تربیت حرفه‌ای و جایگاه آن در سند تحول بنیادین را بررسی کرده‌اند. بر اساس نتایج پژوهش آن‌ها، سند تحول به ابعاد مختلف تربیت از جمله تربیت حرفه‌ای و اقتصادی تأکید کرده است و هدف از این بعد را رسیدن به حیات طیبه معرفی کرده است (صالحی‌فر و همکاران، ۱۳۹۹). همچنین، احمدآبادی آرانی و همکاران (۱۳۹۷) معتقدند سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به‌عنوان یک نقشه راه، درصدد است با الهام از اسناد بالادستی آموزش و پرورش و بهره‌گیری از ارزش‌های بنیادین در ساحت تربیت حرفه‌ای و اقتصادی به ارائه اهداف، اصول، رویکردها و... برای توانمندکردن بعد مهارتی و حرفه‌آموزی در نظام تعلیم و تربیت ایران بپردازد (احمدآبادی آرانی، عرب‌شاهی حسین‌آبادی و موسوی تبار، ۱۳۹۷).

گروهی دیگر از پژوهش‌ها به ضعف‌هایی در حوزه تربیت حرفه‌ای در سند تحول بنیادین اشاره داشته‌اند. برای مثال، در پژوهشی تحلیل محتوای سند بر اساس خلاقیت و شادکامی بررسی شد (شکوهی امیرآبادی و همکاران، ۱۳۹۷). اگر مؤلفه خلاقیت را در دسته مهارت‌های نرم^۱ در نظر بگیریم، یافته‌های آن‌ها نشان‌دهنده ضعف‌هایی در این بخش از تربیت حرفه‌ای در سند است؛ و نتایج پژوهش آن‌ها حاکی از آن است که به مراحل خلاقیت (شامل مراحل: ۱. آمادگی، ۲. نهفتگی، ۳. الهام و ۴. تحقق) در سند توجه کمی شده است. همچنین به مؤلفه‌های شادکامی که بر اساس نظریه بهزیستی سلینگمن^۲ طبقه‌بندی شده است (سلینگمن، ۲۰۰۲)، نیز به میزان یکسانی توجه نشده است. پژوهشگرانی نیز جایگاه تربیت معلم و صلاحیت‌های مهارتی معلمان در سند را بررسی کرده‌اند و بر اهمیت توجه به تربیت حرفه‌ای معلمان در سند تأکید کرده‌اند (حبیبی بردبری و همکاران، ۱۳۹۶؛ علیمردانی و مجتهدی، ۱۳۹۵). وفایی، فضل‌الهی قمشه‌ای و طالع‌فرد (۱۳۹۶)، با تأکید بر جامعیت مفهوم تربیت در سند تحول بنیادین، میزان توجه به ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت تعریف‌شده در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش را در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بررسی کرده‌اند (وفایی، فضل‌الهی قمشه‌ای و طالع‌فرد، ۱۳۹۶). مرور متون پژوهش نشان‌دهنده عدم اجماع و ضعف‌هایی در زمینه بررسی جایگاه تربیت حرفه‌ای در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش کشور بوده و پژوهشی که عمیقاً جایگاه مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای را در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بررسی کند، انجام نشده است.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نوع تحقیقات کاربردی است و از آنجا که در آن به توصیف میزان توجه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای می‌پردازد، به لحاظ روش از نوع توصیفی

۱. مهارت‌های نرم قابلیت پیش‌بینی عملکرد افراد در محیط کار را بالا می‌برند. مهارت‌های نرم، ویژگی‌های شخصیتی و مهارت‌های رفتاری هستند که تعیین‌کننده واکنش‌های فردی، عملکرد شغلی و دورنمای شغلی در موقعیت‌های شغلی می‌باشند (کلارک، ۲۰۱۳).

است. برای پاسخگویی به سؤالات پژوهش از روش پژوهش آمیخته غالب استفاده شده است. در مرحله اول از روش تحلیل محتوای کیفی یا هرمنوتیک استفاده شده است (مهرعلی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۲، صص ۲۸۲-۲۷۹؛ خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۵، صص ۱۰۱-۷۵). ابتدا سند تحول بنیادین آموزش و پرورش برای به دست آوردن یک تصویر اولیه از محتوای سند مرور شد. سپس، با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی، فصول هشتگانه سند به صورت فصل به فصل بررسی و جایگاه مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای با توجه به متن و جایگاه آن در متن بررسی و تحلیل شد. سپس، در مرحله بعدی برای تأیید و اعتباربخشی به نتایج بخش کیفی، تحلیل کمی با استفاده از روش‌های آمار توصیفی برای پاسخگویی به سؤالات پژوهش انجام گرفت؛ بدین صورت که با بررسی متن سند، واحدهای ثبت برای موضوع مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای انتخاب شدند و فراوانی هر یک از واحدهای ثبت در متن شمارش شدند و اجزای متن سند، با توجه به واحدهای ثبت، شمارش شدند. نتایج کمی به وسیله نرم‌افزار آماری SPSS25 بر اساس تعداد دفعات تکرار و فراوانی واحدهای شمارش تحلیل شدند و سپس تحلیل نهایی با استفاده از نتایج بخش کمی و کیفی از نتایج انجام شد. جامعه آماری، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰) بود که آخرین ویرایش آن شامل هشت فصل در ۶۳ صفحه از بخش اسناد راهبردی شورای عالی انقلاب فرهنگی کشور تهیه و بررسی شد؛ و کل جامعه به عنوان نمونه در نظر گرفته شد. تحلیل محتوای کیفی سند به طور فصل به فصل صورت گرفت و با نتایج تحلیل کیفی مقایسه شد. روایی پیش‌نویسی واحدهای شمارش تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی، توسط اساتید صاحب‌نظر تأیید شد.

یافته‌های پژوهش

پاسخ به سؤال اول پژوهش: نتایج تحلیل کیفی

بررسی متن سند حاکی از آن است که ساحت‌های تعلیم و تربیت در جمهوری اسلامی ایران (تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، تعلیم و تربیت زیباشناختی و هنری، تعلیم و تربیت اقتصادی و حرفه‌ای، تعلیم و تربیت علمی و فناورانه) تعریف شده است (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰).

ساحت اقتصادی و حرفه‌ای سند ناظر به توانایی آدمی در تدبیر معاش و تلاش اقتصادی و حرفه‌ای شامل درک و فهم مسائل اقتصادی، درک و مهارت حرفه‌ای، التزام به اخلاق حرفه‌ای، توان کارآفرینی، پرهیز از بطالت و بیکاری، رعایت بهره‌وری، تلاش برای حفظ و توسعه ثروت، اهتمام به بسط عدالت اقتصادی، مراعات قوانین کسب‌وکار، احکام معاملات و التزام به اخلاق و ارزش‌ها در روابط اقتصادی است (وفایی، فضل‌الهی قمشه‌ای و طالعی‌فرد، ۱۳۹۶). ساحت اجتماعی و سیاسی ناظر به ارتباط مناسب با دیگران (اعضای خانواده، خویشاوندان، دوستان، همسایگان، همکاران)، تعامل شایسته با نهاد دولت و سایر نهادهای مدنی و سیاسی (رعایت قانون، مسئولیت‌پذیری، مشارکت اجتماعی و سیاسی، پاسداشت ارزش‌های اجتماعی) کسب دانش، اخلاق اجتماعی و مهارت‌های ارتباطی (بردباری، وفاق و همدلی، درک و فهم اجتماعی، مسالمت‌جویی، درک و فهم سیاسی، عدالت اجتماعی، درک و تعامل میان فرهنگی، تفاهم بین‌المللی، است و ساحت علمی و فناوری ناظر به توانمندی افراد جامعه در شناخت، بهره‌گیری و توسعه نتایج خردورزی و تجربه متراکم بشری در انواع دانش و فناوری (فهم و درک انواع دانش‌های مفید و لازم برای زندگی، کسب مهارت دانش‌افزایی، به‌کارگیری شیوه تفکر علمی و منطقی در حل مسائل زندگی، توان تفکر انتقادی، خلاقیت و نوآوری در انواع دانش، کسب دانش، بینش و تفکر فناورانه برای بهبود کیفیت زندگی روزمره) است (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰، وفایی، فضل‌الهی قمشه‌ای و طالعی‌فرد، ۱۳۹۶). بررسی عمیق ساحت‌ها حاکی از آن است که در ساحت‌های اقتصادی و حرفه‌ای، اجتماعی و سیاسی، علمی و فناوری به موضوع مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای توجه شده است. در تقسیم‌بندی مهارت‌های به مهارت‌های سخت و نرم، مهارت‌های سخت، مهارت‌های فنی و بدنی خاص یک شغل که ارتباط مستقیمی با کیفیت عملکرد یک فرد در محیط کار و توانایی یک فرد برای انجام کار و مهارت‌های نرم، مهارت‌های رفتاری و ویژگی‌های شخصیتی که تعیین‌کننده واکنش‌های فردی، عملکرد شغلی و دورنمای شغلی در موقعیت‌های شغلی می‌باشند، تعریف می‌شوند. مهارت‌های سخت مانند مهارت‌های فنی، مهارت کار با رایانه، مهارت ریاضی، مهارت‌های فنی) و مهارت‌های نرم مانند مهارت حل مسائل پیچیده، انعطاف‌پذیری، انضباط، مسئولیت‌پذیری، تعهد اخلاقی،

کنجکاوی، علاقه به بهبود عملکرد سازمان، مهارت‌های ارتباطی، صداقت و درستی و غیره (کلارک^۱، ۲۰۱۳؛ ایندید^۲، ۲۰۲۲، سینگ^۳ و همکاران، ۲۰۱۳). با در نظر گرفتن مهارت تفکر انتقادی، خلاقیت، نوآوری، مهارت تفکر منطقی، بردباری، وفاق و همدلی، مهارت‌های ارتباطی، اخلاق حرفه‌ای در دسته مهارت‌های نرم و مهارت‌های حرفه‌ای در طبقه مهارت‌های سخت، سند در سه ساحت از ساحت‌های شش‌گانه (اقتصادی و حرفه‌ای، اجتماعی و سیاسی، علمی و فناوری) به تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی توجه کرده است که به نظر می‌رسد از منظر طرح موضوع و جامعیت تعریف ساحت‌های تعلیم و تربیت، موضوع مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای به صورت مناسبی مورد توجه قرار گرفته است.

شایستگی‌های پایه در سند بدین صورت تعریف شده است: «مجموعه‌ای ترکیبی از صفات و توانمندی‌های فردی و جمعی ناظر به همه جنبه‌های هویت (عقلانی، عاطفی، ارادی و عملی) و نیز تمام مؤلفه‌های جامعه بر اساس نظام معیار اسلامی تعریف شده است، که متریان برای دستیابی به مراتب حیات طیبه برای درک موقعیت خود و دیگران و عمل فردی و جمعی برای بهبود مستمر آن، باید این‌گونه صفات و توانمندی‌ها را کسب کنند» (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰). بسیاری از اندیشمندان شایستگی را ترکیبی از مهارت‌ها، دانش و نگرش‌های مورد نیاز برای انجام یک نقش به‌گونه‌ای اثربخش تعریف می‌کنند (صالحی عمران، ۱۳۹۳؛ فیلپوت و دویت^۴، ۲۰۰۲؛ بویاتزیس^۵، ۱۹۸۲). در مقایسه با تعاریف بین‌المللی شایستگی، به نظر می‌رسد تعریف شایستگی‌های پایه نیز از جامعیت مناسبی برخوردار است. در ادامه سند «هویت» نیز برآیند مجموعه‌ای از بینش‌ها، باورها، گرایش‌ها، اعمال و صفات آدمی تعریف شده است که نه تنها امری ثابت و از پیش تعیین شده نیست، بلکه حاصل تلاش و توفیق شخص و تا حدودی متأثر از شرایط اجتماعی است (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰). این تعریف نیز منطبق بر تعریف نگرش به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های

-
1. Clark
  2. Indeed
  3. Singh
  4. Philpot & Devitt
  5. Boyatzis

شایستگی است و تکمیل‌کننده تعریف شایستگی‌های پایه است. نگرش در واقع، نوعی مهارت ذهنی و عملی است. نگرش، توانائی‌هایی که به جنبه احساسی و عاطفی، ارزش، علائق و باور مربوط می‌شود، تعریف شده است (صالحی عمران و عین‌خواه، ۱۳۹۹ ج).

در فصل سوم سند، بیانیه مأموریت سند ارائه شده است. بر اساس متن سند: «وزارت آموزش و پرورش به‌عنوان مهم‌ترین نهاد تعلیم و تربیت رسمی عمومی و متولی فرایند تعلیم و تربیت در همه ساحت‌های تعلیم و تربیت، قوام‌بخش فرهنگ عمومی و تعالی‌بخش جامعه اسلامی بر اساس نظام معیار اسلامی، با مشارکت خانواده، نهادها و سازمان‌های دولتی و غیر دولتی است. این نهاد مأموریت دارد با تأکید بر شایستگی‌های پایه، زمینه دستیابی دانش‌آموزان در سنین لازم‌التعلیم طی ۱۲ پایه (چهار دوره تحصیلی سه‌ساله) تحصیلی به مراتبی از حیات طیبه در ابعاد فردی، خانوادگی، اجتماعی و جهانی را به‌صورت نظام‌مند، همگانی، عادلانه و الزامی در ساختاری کارآمد و اثربخش فراهم کند. انجام این مهم نقش زیرساختی در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی خواهد داشت» (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰). بررسی بیانیه مأموریت سند حاکی از آن است که با در نظر گرفتن همه ساحت‌های تعلیم و تربیت در بیانیه مأموریت سند و همچنین، تأکید بر شایستگی‌های پایه، تربیت حرفه‌ای مورد توجه قرار گرفته است و سند بر اهمیت تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی با توجه به اشاره به تمامی ساحت‌های تعلیم و تربیت در بیانیه مأموریت‌ها، به این وجه از تربیت نیز در حد کلی و لازم در بیانیه مأموریت توجه داشته است؛ همچنین؛ در بیانیه مأموریت، به موضوع شایستگی‌های پرداخته شده است و بر اساس بیانیه مأموریت «... این نهاد مأموریت دارد با تأکید بر شایستگی‌های پایه، زمینه دستیابی دانش‌آموزان در سنین لازم‌التعلیم طی ۱۳ پایه (چهار دوره تحصیلی سه‌ساله) تحصیلی به مراتبی از حیات طیبه در ابعاد فردی، خانوادگی، اجتماعی و جهانی را به‌صورت نظام‌مند، همگانی، عادلانه و الزامی در ساختاری کارآمد و اثربخش فراهم سازد...».

پاسخ به سؤال دوم پژوهش: نتایج تحلیل کیفی - کمی

گزاره‌های ارزشی، بایدها و نبایدهای اساسی است که باید تمام اجزا و مؤلفه‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی با آنها هماهنگ بوده و همه سیاست‌گذاران و کارگزاران نظام ملتزم و پایبند به آنها

باشند. گزاره‌های ارزشی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی تدوین شده در سند، شامل ۳۰ بند است که از بین این ۳۰ بند، در بندهای ۴، ۲۳ و ۲۴ به صورت مستقیم به موضوع مهارت اشاره شده است؛ در بند ۵ به موضوع کسب شایستگی‌های پایه و در بند ۲۴ به کسب شایستگی‌های عام حرفه‌ای اشاره شده است. در بند ۶ به موضوع هویت شناخت‌مدار اشاره شده است و در تعریف معنای معرفت به جنبه‌های تجربی هویت نیز اشاره شده است، که می‌تواند در حیطه مؤلفه‌های نگرش‌های شایستگی‌ها در نظر گرفته شود. نتایج بررسی کیفی گزاره‌های ارزشی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی که به مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای اشاره کرده‌اند، در جدول ۱ ارائه شده است.

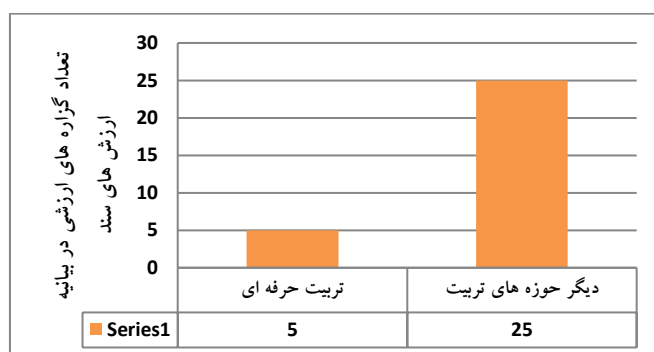
جدول ۱. گزاره‌های ارزشی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی که به مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای اشاره کرده‌اند.

بند	شرح
۴	فرایند تعلیم و تربیت در تمام ساحت‌ها شامل تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، تعلیم و تربیت اجتماعی و سیاسی، تعلیم و تربیت زیستی و بدنی، تعلیم و تربیت زیباشناختی و هنری، تعلیم و تربیت اقتصادی و حرفه‌ای، تعلیم و تربیت علمی و فناورانه منطبق بر نظام معیار اسلامی (مبانی و ارزش‌های برگرفته از قرآن کریم، سنت حضرات معصومین (علیهم‌السلام) و عقل) که تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در آن محوریت دارد.
۵	زمینه‌سازی کسب شایستگی‌های پایه - با تأکید بر خصوصیات مشترک اسلامی - ایرانی و انقلابی، در راستای تکوین و تعالی پیوسته هویت دانش‌آموزان در ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی
۶	هویت شناخت‌مدار و واقع‌نمایی و معنای گسترده، جامع و منسجم معرفت (وحیانی، عقلانی، نقلی و تجربی)
۲۳	مسئولیت‌پذیری همه‌جانبه، مشارکت اجتماعی و داشتن روحیه جمعی و مهارت مورد نیاز جامعه
۲۴	روحیه کارآفرینی، کسب شایستگی‌های عام حرفه‌ای و مهارتی و هنری زمینه‌ساز کار مولد

منبع: شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۰)

همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، در بند ۲۳ گزاره‌های ارزشی، مهارت به‌عنوان بخشی از مشارکت اجتماعی در نظر گرفته شده است و احتمالاً منظور تدوین‌کنندگان سند، مهارت‌های اجتماعی شامل مهارت‌های ادراک اجتماعی و ارتباطی بوده که در طبقه‌بندی مهارت‌ها به مهارت‌های سخت و مهارت‌های نرم جزء مهارت‌های نرم محسوب می‌شود درحالی‌که مطابق برنامه ششم توسعه، ۵۰ درصد از دانش‌آموزان باید برای تربیت حرفه‌ای وارد دوره‌های فنی و حرفه‌ای و

کسب و کار شوند. در بند ۲۴ نیز به «کسب شایستگی‌های عام حرفه‌ای و مهارتی و هنری زمینه‌ساز کار مولد» و «داشتن روحیه جمعی و مهارت موردنیاز جامعه» اشاره شده است که تنها بندهای موجود در بیانیه ارزش‌ها است که به صراحت موضوع مهارت و تربیت حرفه‌ای در آن‌ها مطرح شده است. در بندهای ۴ و ۵ و ۶ به فرایند تعلیم و تربیت در تمام ساحت‌ها شامل تعلیم و تربیت در تمامی ساحت‌های آن، زمینه‌سازی کسب شایستگی‌های پایه - با تأکید بر خصوصیات مشترک اسلامی - ایرانی و انقلابی و هویت شناخت مدار و معنای جامع معرفت اشاره شده است که جنبه‌های تجربی را نیز در کنار جنبه‌های وحیانی، عقلانی و نقلی مدنظر قرار داده است که می‌توان این سه گزاره را نیز در گروه گزاره‌های ارزشی در رابطه با تربیت حرفه‌ای در نظر گرفت. در شکل ۱، تحلیل کمی سهم تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی (با در نظر گرفتن بندهای ۴ و ۵ و ۶) نسبت به دیگر حوزه‌های تربیت در بیانیه ارزش‌های سند ارائه شده است.

شکل ۱. سهم تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی نسبت به دیگر حوزه‌های تربیت در بیانیه ارزش‌های سند

همان‌طور که در شکل ۱ ملاحظه می‌شود، تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی نسبت به دیگر حوزه‌های تربیت در بیانیه ارزش‌های سند تحول بنیادین آموزش و پرورش از سهم پایینی برخوردار است.

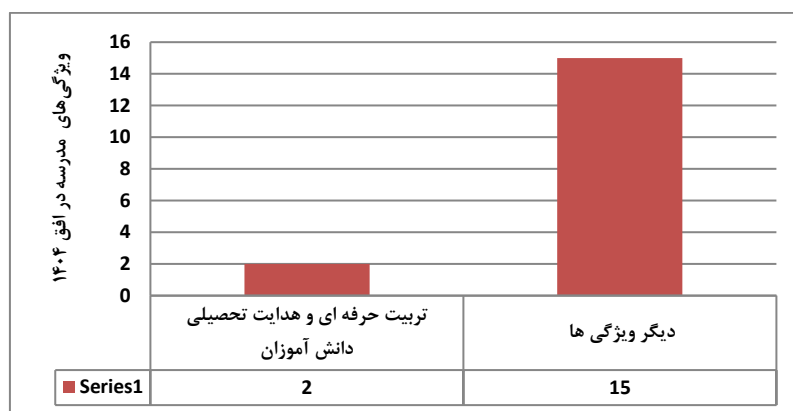
پاسخ به سؤال سوم پژوهش: نتایج تحلیل کیفی - کمی

ویژگی‌های مدرسه در بخش مدرسه در افق چشم‌انداز ۱۴۰۴ سند در ۱۵ عنوان ارائه شده است.

بررسی این ویژگی‌ها حاکی از آن است که هرچند که به‌صراحت به موضوع مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای در ویژگی‌های پانزده‌گانه مدرسه در افق ۱۴۰۴ اشاره‌ای نشده است، اما دو بند از این ۱۵ بند، به شرح ذیل می‌توانند دربرگیرنده تربیت حرفه‌ای باشند:

- تجلی‌بخش فرهنگ غنی اسلامی، انقلابی در روابط و مناسبات با خالق، جهان خلقت، خود و دیگران «به‌ویژه تکلیف‌گرایی، مسئولیت‌پذیری، کرامت نفس، امانت‌داری، خودباوری، کارآمدی، کارآفرینی، پرهیز از اسراف و وابستگی به دنیا، همدلی، احترام، اعتماد، وقت‌شناسی، نظم، جدیت، ایثارگری، قانون‌گرایی، نقادی و نوآوری، استکبارستیزی، دفاع از محرومان و مستضعفان و ارزش‌های انقلاب اسلامی (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰).
- دارای ظرفیت پذیرش تفاوت‌های فردی، کشف و هدایت استعداد‌های متنوع فطری و پاسخگویی به نیازها، علائق و رغبت دانش‌آموزان در راستای مصالح و چارچوب نظام معیار اسلامی (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰).

در بند اول به موضوع کارآمدی و کارآفرینی (در دسته مهارت‌های سخت) و همچنین، همدلی، احترام، اعتماد، وقت‌شناسی، مسئولیت‌پذیری، امانت‌داری (دسته مهارت‌های نرم) و ... اشاره شده است. در بند دیگر به مدرسه با ظرفیت پذیرش تفاوت‌های فردی، کشف و هدایت استعداد‌های متنوع فطری و پاسخگویی به نیازها، علائق و رغبت دانش‌آموزان اشاره شده است. تحلیل کمی سهم توجه به تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی و هدایت تحصیلی دانش‌آموزان در ویژگی‌های مدرسه در افق ۱۴۰۴ در شکل ۲ ارائه شده است.

شکل ۲. سهم توجه به تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی و هدایت تحصیلی دانش‌آموزان در ویژگی‌های مدرسسه در افق ۱۴۰۴

همان‌طور که در شکل ۲ مشاهده می‌شود توجه به تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی و هدایت تحصیلی دانش‌آموزان در ویژگی‌های پانزده‌گانه مدرسسه در افق ۱۴۰۴ سهم پایینی (۲ بند از ۱۲ ویژگی) نسبت به دیگر ویژگی‌های تعریف‌شده در سند داشته و به نظر می‌رسد ضعف‌هایی در این حوزه وجود دارد.

پاسخ به سؤال چهارم پژوهش: نتایج تحلیل کیفی-کمی

بررسی عمیق فصول بعدی سند تأییدکننده توجه ناکافی به تربیت حرفه‌ای و هدایت تحصیلی به سمت مهارت‌آموزی است؛ در فصول پنجم و ششم که هدف‌های کلان و راهبردهای کلان^۱ برای اهداف تعریف‌شده در سند، تنظیم و تدوین گردیده‌اند و در هدف‌های کلان سند از بین ۸ بند اهداف کلان در بند ۱ به «تربیت انسانی موحد و مؤمن و معتقد به معاد و... خلاق و کارآفرین و مقتصد و ماهر، سالم و بانشاط، قانون‌مدار و نظم‌پذیر و آماده ورود به زندگی شایسته فردی، خانوادگی و اجتماعی بر اساس نظام معیار اسلامی اشاره شده است. ولی در راهبردهای تعریف‌شده برای این هدف کلان هیچ‌گونه اشاره‌ای به بحث مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای نشده است. شرح هدف کلان ۱ و راهبردهای کلان پیشنهادی برای آن در جدول ۲ ارائه شده است.

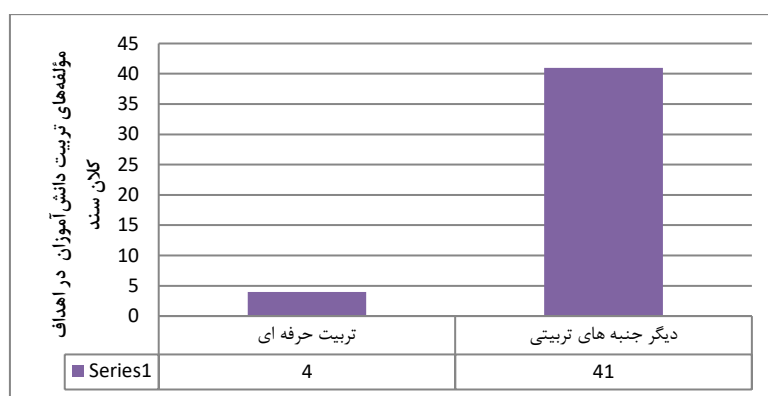
۱. در انتهای هر راهبرد کلان شماره هدف‌های کلان که آن راهبرد برای آن پیشنهاد شده، آورده شده است.

جدول ۲. شرح هدف کلان ۱ و راهبردهای کلان پیشنهادی برای آن در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

شرح هدف کلان ۱
۱. تربیت انسانی موحد و مؤمن و معتقد به معاد و آشنا و متعهد به مسئولیت‌ها و وظایف در برابر خدا، خود، دیگران و طبیعت، حقیقت‌جو و عاقل، عدالت‌خواه و صلح‌جو، ظلم‌ستیز، جهادگر، شجاع و ایثارگر و وطن‌دوست، مهرورز، جمع‌گرا و جهانی‌اندیش، ولایت‌مدار و منتظر و تلاشگر در جهت تحقق حکومت عدل جهانی، با اراده و امیدوار، خودباور و دارای عزت نفس، امانت‌دار، دانا و توانا، پاک‌دامن و با حیا، انتخاب‌گر و آزادمنش، متعلق به اخلاق اسلامی، خلاق و کارآفرین و مقتصد و ماهر، سالم و بانشاط، قانون‌مدار و نظم‌پذیر و هورود به زندگی شایسته فردی، خانوادگی و اجتماعی بر اساس نظام معیار اسلامی.
شماره و شرح راهبرد کلان پیشنهادی برای هدف کلان ۱
۱. استقرار نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی بر اساس مبانی نظری و فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی (تمام هدف‌های کلان)
۲. نهادینه‌کردن نگاه یکپارچه به فرایند تعلیم و تربیت با رویکرد تعالی‌بخشی در کلیه مؤلفه‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی (هدف‌های کلان ۱، ۲، ۴، ۵ و ۶).
۳. ابتناء فرایند طراحی، تدوین و اجرای اسناد تحولی زیر نظام‌ها (شامل برنامه درسی ملی، تربیت‌معلم و تأمین منابع انسانی، راهبری و مدیریت، تأمین و تخصیص منابع مالی، تأمین فضا، تجهیزات و فناوری - پژوهش و ارزشیابی) و برنامه‌های کوتاه‌مدت و میان‌مدت بر مبانی نظری و فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی و مفاد سند تحول راهبردی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی (هدف‌های کلان ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷).
۶. گسترش و تعمیق فرهنگ پژوهش و ارزشیابی، خلاقیت و نوآوری، نظریه‌پردازی و مستندسازی تجربیات علمی - تربیتی بومی در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی (هدف‌های کلان ۱، ۲، ۴ و ۸).
۷. بهره‌مندی هوشمندانه از فناوری‌های نوین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی مبتنی بر نظام معیار اسلامی (هدف‌های کلان، ۱، ۲، ۳، ۴، ۵ و ۷).
۸. تعامل اثربخش و فعال نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی با سایر نهادها و دستگاه‌های مرتبط به‌ویژه نهاد خانواده و رسانه با تأکید بر کاهش مرزهای تعلیم و تربیت رسمی و غیر رسمی (هدف‌های کلان، ۱، ۴ و ۷).
۱۱. ارتقای معرفت و بصیرت دینی، انقلابی و سیاسی برای رشد و تعالی معنوی و اخلاقی معلمان و دانش‌آموزان و مشارکت برای ارتقای معنوی خانواده (هدف‌های کلان ۱، ۲، ۴ و ۵).
۱۲. بازنگری و بازسازی ساختارها و رویه‌ها در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی (هدف‌های کلان ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶ و ۷).
۱۵. ارتقای جایگاه علم و علم‌آموزی به‌عنوان عاملی مؤثر در دستیابی به حیات طیبه با تأکید بر حیثیت کاشفیت و مطلوبیت علم (هدف‌های کلان، ۱، ۲، ۷ و ۸).

منبع: شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۰)

همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، در هدف کلان ۱، مؤلفه‌های متعددی برای تربیت در اهداف کلان سند تعریف شده است که با در نظر گرفتن مؤلفه‌های خلاق، کارآفرین، مقتصد و ماهر در حوزه تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی تنها ۴ مؤلفه از ۴۵ مؤلفه تعریف شده برای تربیت در حیطه تربیت حرفه‌ای قرار می‌گیرند. سهم تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی در تربیت دانش‌آموزان در اهداف کلان سند در شکل ۳ ارائه شده است.

شکل ۳. سهم تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی در تربیت دانش‌آموزان در اهداف کلان سند

بررسی عمیق نتایج ارائه شده در جدول ۲ نشان‌دهنده آن است که در راهبرد کلان ۱۲ بازنگری و بازسازی ساختارها و رویه‌ها در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی مطرح شده است و در ادامه سند در بخش هدف‌های عملیاتی و راهکارهای ارائه شده برای هدف‌های عملیاتی در هدف عملیاتی ۲۱، به شرح بازنگری و بازمهندسی ساختارها و رویه‌ها و روش‌ها، راهکار طراحی و استقرار نظام جامع هدایت تحصیلی و استعدادیابی دانش‌آموزان برای هدایت آن‌ها به سوی رشته‌ها و حرفه‌ها و مهارت‌های مورد نیاز حال و آینده پیشنهاد شده است. بنابراین، این بند را می‌توان به‌عنوان تنها بند از راهکارهای ارائه شده برای اهداف کلان سند در نظر گرفت که با راهکار بازنگری و بازسازی ساختارها و رویه‌ها در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی به موضوع هدایت تحصیلی و کشف استعدادها اشاره کرده است. بررسی دیگر راهبردهای کلان ارائه شده حاکی از آن است که تنها راهبرد

کلان ۱۲ را می‌توان با توجه به راهبرد عملیاتی هدایت تحصیلی برای این راهبرد، در حوزه تربیت حرفه‌ای در نظر گرفت و در هیچ‌یک از دیگر راهبردهای کلان پیشنهادی برای هدف کلان شماره ۱، تربیت حرفه‌ای و مهارت حرفه‌ای عنوان نشده است. بررسی راهبردهای کلان ارائه‌شده برای هدف کلان ۱ نشان‌دهنده آن است که در این راهبردها به موضوعات اساسی و مهمی مانند گسترش و تعمیق فرهنگ پژوهش و ارزشیابی، ارتقای جایگاه علم و علم‌آموزی، ارتقاء معرفت و بصیرت دینی، انقلابی و سیاسی، تعامل نظام تعلیم و تربیت با نهاد خانواده و رسانه و ... اشاره شده است، ولی در راهبردهای ارائه‌شده برای هدف کلان ۱ و همچنین، دیگر راهبرد کلان پیشنهادی سند اشاره‌ای به تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی نشده است.

پاسخ به سؤال پنجم پژوهشی: نتایج تحلیل کیفی-کمی

در فصل هفتم سند، ۲۳ هدف به‌عنوان هدف‌های عملیاتی و ۱۳۱ راهکار برای اهداف عملیاتی سند تعریف شده‌اند که از بین این ۲۳ هدف، ۵ هدف (اهداف عملیاتی شماره‌های ۱، ۴، ۵، ۶ و ۲۱) و از بین ۱۳۱ راهکار، تنها در ۸ راهکار به مهارت و تربیت حرفه‌ای دانش‌آموزان اشاره شده است؛ نتایج تحلیل کیفی در جدول ۳ ارائه می‌شود.

جدول ۳. اهداف عملیاتی و راهکارهای ارائه‌شده برای آن‌ها که به مهارت‌آموزش اشاره دارند

شماره هدف عملیاتی	شرح هدف عملیاتی	راهکار ارائه‌شده برای هدف عملیاتی
۱	<p>پرورش تربیت‌یافتگانی که:</p> <ul style="list-style-type: none"> - دارای حداقل یک مهارت مفید برای تأمین معاش حلال باشند به‌گونه‌ای که در صورت جدایی از نظام تعلیم و تربیت رسمی در هر مرحله، توانایی تأمین زندگی خود و اداره خانواده را داشته باشند. - از دانش‌های پایه و عمومی سازگار با نظام معیار اسلامی، همچنین از توان تفکر، درک و کشف پدیده‌ها و رویدادها به‌عنوان آیات الهی و تجلی فاعلیت خداوند در خلقت و نیز 	<p>راهکار ۱-۱. حاکمیت رویکرد فرهنگی - تربیتی در تولید محتوا و تقویت شایستگی‌های پایه دانش‌آموزان</p> <p>راهکار ۱-۳. توسعه فرهنگ اقامه نماز و اهتمام به برپایی نماز جماعت در مدرسه و تقویت انس با قرآن در دانش‌آموزان و توسعه فرهنگ و سواد قرآنی با اصلاح برنامه‌ها و توانمندسازی معلمان در راستای تقویت مهارت روخوانی و روان‌خوانی در دوره ابتدایی، آشنایی با مفاهیم کلیدی قرآن در دوره متوسطه اول و آموزش معارف قرآنی در متوسطه دوم بر اساس منشور توسعه فرهنگ قرآنی</p>

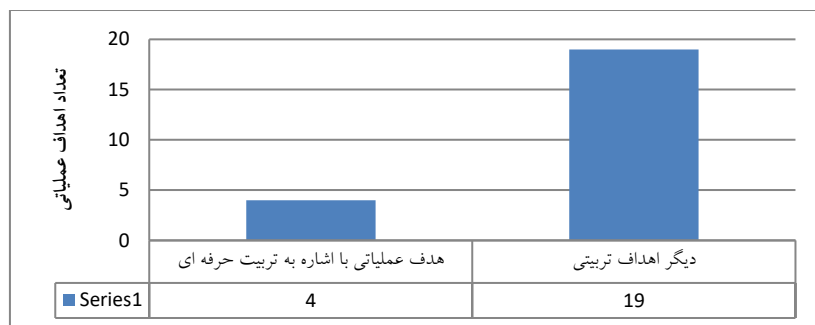
شماره هدف عملیاتی	شرح هدف عملیاتی	راهکار ارائه شده برای هدف عملیاتی
	دانش، بینش و مهارت‌ها و روحیه مواجهه علمی و خلاق با مسائل فردی و خانوادگی و اجتماعی برخوردارند ^۱ .	راهکار ۱-۶. گسترش و تنوع‌دادن به حرف و مهارت‌های موردنیاز جامعه و تعلیم متناسب و برنامه‌ریزی شده آن در همه دوره‌های تحصیلی و برای همه دانش‌آموزان
۴	تقویت بنیان خانواده و کمک به افزایش سطح توانایی‌ها و مهارت‌های خانواده در ایفای نقش تربیتی متناسب با اقتضائات جامعه اسلامی	راهکار ۳-۴. تدوین برنامه جامع مشارکت خانواده و نهادهای تربیتی و آموزشی برای تقویت فرهنگ تربیتی خانواده‌ها و تحقق شایستگی‌های پایه دانش‌آموزان جهت ارتقای شایستگی‌های پایه
۵	تأمین و بسط عدالت در برخورداری از فرصت‌های تعلیم و تربیت باکیفیت مناسب با توجه به تفاوت‌ها و ویژگی‌های دختران و پسران و مناطق مختلف کشور	راهکار ۴-۵. اولویت‌بخشی به تأمین و تخصیص منابع، تربیت نیروی انسانی کارآمد، تدوین برنامه برای رشد، توانمندسازی و مهارت‌آموزی، ادامه تحصیل و حمایت مادی و معنوی دانش‌آموزان مناطق محروم و مرزی راهکار ۵-۷. طراحی و تدوین برنامه تعلیم و تربیت انعطاف‌پذیر، متناسب با ویژگی‌های شخصیتی و محیطی استعداد‌های گوناگون دانش‌آموزان به منظور شکوفایی استعداد‌های خاص و افزایش کارآمدی و مفیدبودن آن‌ها.
۶	تنوع‌بخشی به محیط‌های یادگیری در فرایند تعلیم و تربیت رسمی عمومی	راهکار ۵-۶. تنظیم و اجرای برنامه جامع کارآفرینی و مهارت‌آموزی برای تمام دوره‌های تحصیلی به‌ویژه دانش‌آموزان دوره متوسطه تا پایان برنامه پنجم توسعه در برنامه درسی و آموزشی
۲۱	بازنگری و با مهندسی ساختارها و رویه‌ها و روش‌ها	راهکار ۲۱-۳. طراحی و استقرار نظام جامع هدایت تحصیلی و استعدادیابی به‌منظور هدایت دانش‌آموزان به‌سوی رشته‌ها و حرف و مهارت‌های موردنیاز حال و آینده

منبع: سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰)

بررسی‌ها نشان‌دهنده آن است که از بین ۲۳ هدف عملیاتی تعریف‌شده در سند تنها چهار هدف شماره ۱، ۵، ۶ و ۲۱ به‌صراحت به موضوع تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی پرداخته‌اند که در هدف

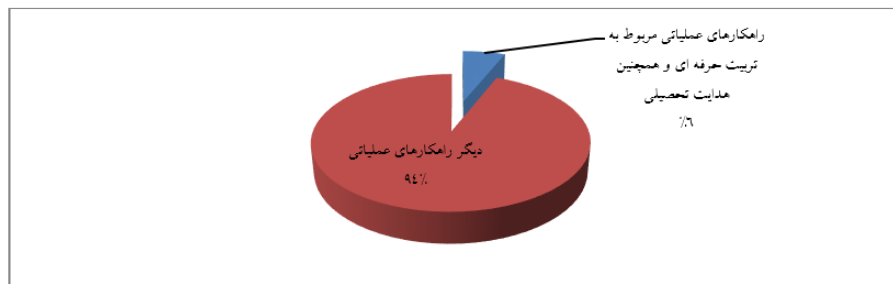
۱. هدف شماره ۱ دارای بخش‌های مجزایی است و راهکارهایی به‌صورت کلی برای کلیه بخش‌های آن هدف تعریف‌شده است. دو بخش از آن به مهارت پرداخته است.

عملیاتی ۵ به موضوع عدالت آموزشی و تأمین و بسط عدالت در برخورداری از فرصت‌های تعلیم و تربیت باکیفیت مناسب اشاره شده و در هدف عملیاتی ۶ به «تنظیم و اجرای برنامه جامع کارآفرینی و مهارت‌آموزی برای تمام دوره‌های تحصیلی به‌ویژه دانش‌آموزان دوره متوسطه» به‌عنوان راهکاری برای «تنوع‌بخشی به محیط‌های یادگیری در فرایند تعلیم و تربیت رسمی عمومی» اشاره شده است. نتایج مقایسه کمی مقایسه تعداد اهداف عملیاتی مبتنی بر تربیت حرفه‌ای و هدایت تحصیلی دانش‌آموزان با دیگر اهداف تربیتی در شکل ۴ ارائه شده است.

شکل ۴. مقایسه تعداد هدف‌های عملیاتی با اشاره به تربیت حرفه‌ای در مقایسه با دیگر هدف‌های تربیتی

همان‌طور که در شکل ۴ دیده می‌شود، به نظر می‌رسد در هدف‌های عملیاتی ارائه شده در سند، توجه مناسبی به موضوع تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی در مقایسه با دیگر هدف‌های تربیتی نشده است. در شکل ۵ تعداد راهکارهای عملیاتی مبتنی بر تربیت حرفه‌ای و هدایت تحصیلی دانش‌آموزان با دیگر راهکارهای عملیاتی مقایسه شده است.

شکل ۵. مقایسه تعداد راهکارهای عملیاتی مبتنی بر تربیت حرفه‌ای و هدایت تحصیلی دانش‌آموزان با دیگر راهکارهای عملیاتی

شکل ۵ نیز نشان‌دهنده سهم پایین راهکارهای عملیاتی مبتنی بر تربیت حرفه‌ای و همچنین، هدایت تحصیلی دانش‌آموزان (۶ درصد، ۸ راهکار از ۱۳۱ راهکار عملیاتی) در مقایسه با دیگر راهکارهای عملیاتی ارائه‌شده است.

همچنین، بررسی نتایج ارائه‌شده در جدول ۲ نشان‌دهنده آن است که در بخش راهکارهای ارائه‌شده در سند، در راهکار ۱-۱، به «حاکمیت رویکرد فرهنگی- تربیتی در تولید محتوا و تقویت شایستگی‌های پایه دانش‌آموزان» اشاره شده است و به نظر می‌رسد با در نظر گرفتن سه حوزه دانش، مهارت و نگرش در بحث شایستگی‌ها، تنها بر روی نگرش‌ها و بحث‌های ارزشی شایستگی‌ها تأکید شده است. به عبارتی، توجه به شایستگی‌های پایه به‌درستی در بخش بیانیه ارزش‌ها و در گزاره‌های ارزشی و همچنین بیانیه مأموریت سند مطرح شده است و موضوع شایستگی‌های پایه به‌درستی و با جامعیت کامل در سند طرح مسئله شده است ولی به‌طور کلی در بخش اهداف و راهبردهای کلان سند از آن چشم‌پوشی شده است و در هیچ‌یک از موضوعات مطرح‌شده در بخش هدف‌های کلان و راهبردهای کلان سند، به بحث شایستگی‌ها که مبنای اساسی در برنامه‌های آموزش و پرورش است، اشاره‌ای نشده است. در بخش هدف‌های عملیاتی و راهکارها، در دو راهکار (راهکارهای ۱-۱ و ۱-۳) از مجموع ۱۳۱ راهکار ارائه‌شده برای هدف‌های عملیاتی به موضوع ارتقای شایستگی‌های پایه دانش‌آموزان اشاره شده است. بدین صورت که راهکار ۱-۱، بند ب به «حاکمیت رویکرد فرهنگی- تربیتی در تولید محتوا و تقویت شایستگی‌های پایه دانش‌آموزان» اشاره شده و در راهکار ۱-۳، تدوین برنامه جامع مشارکت خانواده و نهادهای تربیتی و آموزشی برای تقویت فرهنگ تربیتی خانواده‌ها و تحقق شایستگی‌های پایه دانش‌آموزان جهت ارتقای شایستگی‌های پایه پیشنهاد شده است و غالباً به موضوعات ارزشی و نگرشی شایستگی‌ها اشاره شده و بخش تربیت حرفه‌ای و مهارت‌های شغلی مورد نیاز بازار کار مربوط به شایستگی‌ها در راهکارها نادیده گرفته شده است. در هدف عملیاتی ۲۱ به «طراحی و استقرار نظام جامع هدایت تحصیلی و استعدادیابی به‌منظور هدایت دانش‌آموزان به‌سوی رشته‌ها و حرف و مهارت‌های موردنیاز حال و آینده» به‌عنوان راهکاری

برای «بازنگری و باز مهندسی ساختارها و رویه‌ها و روش‌ها» اشاره شده است. راهکار ۲۱-۳ نیز تنها راهکار از بین ۱۳۱ راهکار ارائه شده برای اهداف ۲۳ گانه تعریف شده در سند است که به موضوع هدایت تحصیلی به سمت مهارت‌آموزی اشاره شده است.

پاسخ به سؤال ششم پژوهش

نتایج تحلیل کیفی بررسی سند حاکی از آن است که نظام اجرایی تحول بنیادین جهت تحقق اهداف و برنامه‌های سند ملی آموزش و پرورش در افق چشم‌انداز، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و نظارت بر فرآیند تحول بنیادین در دو سطح صورت می‌پذیرد. بدین صورت که سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری کلان و نیز ارزیابی و نظارت راهبردی فرایند تحول بنیادین نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی بر پایه سند بر عهده شورای عالی انقلاب فرهنگی است. همچنین شورای عالی آموزش و پرورش مسئولیت بررسی، تصویب و ابلاغ سیاست‌های اجرایی، طراحی سازوکار تحقق اهداف، ساختارها و فرایندهای مربوط، به‌روزروری و ترمیم، هماهنگی و انسجام در سیاست‌ها و برنامه‌ها و نظارت بر حسن اجرای برنامه‌های تحول راهبردی را بر عهده دارد و گزارش پیشرفت اجرای سند و چگونگی عملکرد وزارت آموزش و پرورش را به صورت سالانه به شورای عالی انقلاب فرهنگی ارائه می‌دهد (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۹ الف، شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۹ ب)؛ به عبارت دیگر، شورای عالی انقلاب فرهنگی وظیفه بررسی، تصویب و ابلاغ سیاست‌های اجرایی سند تحول بنیادین را بر عهده دارد (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۹ الف؛ شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۹ ب). همچنین، به منظور ارتقای فرایند بررسی و تصویب مصوبات و انجام کارشناسی‌های لازم، از تاریخ ۱۳۹۲/۸/۲، به استناد ماده ۱۴ قانون شورای عالی آموزش و پرورش، مصوب مجلس شورای اسلامی و فصل هشتم سند تحول بنیادین، مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی، کمیسیون پایش راهبری تحول بنیادین، وابسته به شورای عالی در سازمان اداری شورای عالی آموزش و پرورش تشکیل شد (خبرگزاری پانا، ۱۳۹۲). اعضای رسمی و پیوسته شورای عالی آموزش و پرورش و همچنین کمیسیون پایش راهبری تحول بنیادین در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴. اعضای شورای عالی آموزش و پرورش و اعضای کمیسیون پایش راهبردی تحول بنیادین (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۹ الف؛ شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۹ اب)

اعضای کمیسیون پایش راهبردی تحول بنیادین (۱۵ نفر)	اعضای رسمی یا پیوسته شورای عالی آموزش و پرورش (۲۲ نفر)
<p>۱. دبیر کل شورای عالی و در غیاب وی معاون دبیر کل</p> <p>۲. یک نفر از اعضای شورای عالی آموزش و پرورش به انتخاب شورا</p> <p>۳، ۴ و ۵. سه نفر صاحب نظر در حوزه های فناوری، فناوری آموزشی و مهندسی عمران و معماری به پیشنهاد دبیر کل و موافقت شورای عالی</p> <p>۶. یک نفر صاحب نظر در حوزه اقتصاد آموزش و پرورش به پیشنهاد دبیر کل و موافقت شورای عالی</p> <p>۷. یکی از مدیران کل حوزه معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور به عنوان نماینده ثابت آن معاونت</p> <p>۸. یکی از مدیران کل مرتبط وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات</p> <p>۹. معاون توسعه مدیریت و پشتیبانی یا یکی از مدیران کل آن حوزه به عنوان نماینده ثابت</p> <p>۱۰. رئیس مرکز برنامه ریزی منابع انسانی و فناوری اطلاعات یا یکی از مدیران کل آن حوزه به عنوان نماینده ثابت</p> <p>۱۱. رئیس سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور یا یکی از مدیران کل آن حوزه به عنوان نماینده ثابت</p> <p>۱۲. رئیس سازمان مدارس غیر دولتی و توسعه مشارکتها</p> <p>۱۳ و ۱۴. مدیران کمیسیون های منابع انسانی و راهبردی تحول بنیادین</p> <p>۱۵. مدیر کمیسیون (دبیر)</p>	<p>- رئیس جمهور</p> <p>- وزیر آموزش و پرورش</p> <p>- وزیر علوم، تحقیقات و فناوری و در غیاب وی معاون آموزشی به عنوان نماینده ثابت</p> <p>- وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی و در غیاب وی یکی از معاونان به عنوان نماینده ثابت</p> <p>- وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و در غیاب وی معاون آموزشی به عنوان نماینده ثابت</p> <p>- وزیر جهاد کشاورزی و در غیاب وی یکی از معاونین به عنوان نماینده ثابت</p> <p>- وزیر صنایع و معادن و در غیاب وی یکی از معاونین به عنوان نماینده ثابت</p> <p>- معاون رئیس جمهور و رئیس سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور و در غیاب وی یکی از معاونین به عنوان نماینده ثابت</p> <p>- دبیر کل شورای عالی آموزش و پرورش</p> <p>- یک نفر مجتهد آشنا به مسائل تعلیم و تربیت به انتخاب شورای عالی حوزه علمیه قم</p> <p>- رئیس سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور</p> <p>- سه نفر مطلع و صاحب نظر از هر یک از رشته های علوم پایه، فنی و مهندسی به انتخاب شورای رؤسای فرهنگستان های کشور (حداقل یک نفر از آنان از بین زنان انتخاب شود).</p> <p>- سه نفر از اعضای هیئت علمی گروه های تخصصی دانشگاه ها و پژوهشگاه ها در رشته های مدیریت آموزشی، برنامه ریزی درسی و روان شناسی تربیتی به انتخاب مشترک وزرای آموزش و پرورش و علوم، تحقیقات و فناوری (حداقل یک نفر از میان زنان انتخاب شود)</p> <p>- سه نفر صاحب نظر از نمایندگان معلمان یا مدیران مدارس از هر یک از دوره های تحصیلی به انتخاب شورای معاونان وزارت آموزش و پرورش (حداقل یک نفر از میان زنان انتخاب شود)</p> <p>- رئیس پژوهشکده تعلیم و تربیت وزارت آموزش و پرورش</p> <p>- یکی از مدیران کل آموزش و پرورش استان ها به انتخاب مدیران کل استان ها</p>

همان‌طور که در جدول ۴ ارائه شده است، در ترکیب شورای عالی آموزش و پرورش و کمیسیون راهبری تحول بنیادین، صاحب‌نظر در رشته‌های فنی و مهندسی، علوم پایه، فناوری، فناوری آموزشی و مهندسی عمران و معماری و ... دیده می‌شود با توجه به این‌که دانشکده‌ها و آموزشکده‌های فنی و حرفه‌ای در تداوم مسیر تحصیلی دوره متوسطه فنی و حرفه‌ای نظام آموزش‌های رسمی کشور (هنرستان‌های فنی، کشاورزی، حرفه‌ای، تربیت‌بدنی) قرار داشته و دوره‌های ارائه‌شده در دانشگاه فنی و حرفه‌ای در تداوم و متناسب با رشته تحصیلی دانش‌آموختگان دوره متوسطه در رشته‌های شاخه فنی و حرفه‌ای یا شاخه کاردانش تعریف شده است، بنابراین، جای خالی اعضای هیئت علمی و صاحب‌نظر در حوزه آموزش عالی مهارتی در شورای عالی آموزش و پرورش و همچنین، کمیسیون پایش راهبری تحول بنیادین دیده می‌شود، و پیشنهاد می‌شود افراد صاحب‌نظر در حوزه آموزش‌های مهارتی، برای اجرای کارآمد سند تحول بنیادین آموزش و پرورش از منظر تربیت حرفه‌ای، مهارت‌آموزی و هدایت تحصیلی، عضویت داشته باشند.

بحث و نتیجه‌گیری

تحقق ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی مستلزم تلاش همه‌جانبه در تمام ابعاد فرهنگی، علمی، اجتماعی و اقتصادی است (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰). در اقتصاد در حال گسترش جهانی و همچنین بر اساس نظریه سرمایه‌انسانی، ارزش تربیت حرفه‌ای را نمی‌توان دست‌کم گرفت. توسعه آینده کشورها به دانش و مهارت‌های جمعی و تلاش مداوم آن‌ها برای پیشبرد مرزهای دانش بستگی دارد و از منظر دیدگاه‌های توسعه، تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی به جوامع کمک می‌کند تا به اهداف اقتصادی و اجتماعی خود دست یابند. در نتیجه تربیت حرفه‌ای می‌تواند به منافع اقتصادی و اجتماعی منجر گردد. سند تحول بنیادین با هدف ترسیم و مشخص کردن نقشه راه نحوه طی مسیر، منابع و امکانات لازم، تقسیم کار در سطح ملی و الزامات در این مسیر در سال ۱۳۹۰ توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی تصویب گردید. هدف از این پژوهش، بررسی جایگاه تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است.

نتایج پژوهش نشان‌دهنده آن است که در تعاریف ارائه‌شده برای ساحت‌های تعلیم و تربیت،

بحث مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای در ساحت‌های اقتصادی و حرفه‌ای، اجتماعی و سیاسی، علمی و فناوری از ساحت‌های شش‌گانه مورد توجه قرار گرفته است و مهارت‌های نرم و سخت در این ساحت‌ها با جامعیت مناسبی تعریف و گنجانده شده است. این موضوع در تعریف شایستگی‌های پایه نیز وجود دارد و به نظر می‌رسد که تعریف شایستگی‌های پایه در سند تحول که دربرگیرنده صفات و توانمندی‌های فردی و جمعی ناظر به همه جنبه‌های هویت (عقلانی، عاطفی، ارادی و عملی) در کنار تعریف هویت که دربرگیرنده بینش‌ها، باورها، گرایش‌ها و صفات اکتسابی متأثر از شرایط جامعه تعریف شده است؛ از جامعیت کاملی از منظر تعاریف بین‌المللی شایستگی برخوردار است و کلیه مؤلفه‌های شایستگی شامل دانش، مهارت و نگرش را به‌خوبی در برمی‌گیرد. همچنین در بیانیه مأموریت سند، با در نظر گرفتن همه ساحت‌های تعلیم و تربیت و همچنین تأکید بر شایستگی‌های پایه، تربیت حرفه‌ای مورد توجه قرار گرفته است و به‌عبارت‌دیگر به تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی در تعاریف ساحت‌های تعلیم و تربیت، شایستگی‌های پایه و بیانیه مأموریت‌ها توجه مناسبی داشته است.

بررسی گزاره‌های ارزشی ارائه‌شده در بیانیه ارزش‌های سند از دو منظر کیفی و کمی نشان‌دهنده سهم پایین توجه به مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای نسبت به دیگر ساحت‌های تربیت می‌باشد. با توجه به اهمیت مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای و نقش آن در ارتقای سرمایه انسانی که به‌درستی در ساحت‌های تربیت در سند تعریف شده‌اند، به نظر می‌رسد با وجود تأکید و طرح موضوع در بخش ساحت‌های تعلیم و تربیت (سه ساحت از شش ساحت)، از سهم پایینی در گزاره‌های ارزشی ارائه‌شده در بیانیه ارزش‌های سند (۵ گزاره از ۲۵ گزاره) برخوردار می‌باشند؛ به‌عبارت‌دیگر، علی‌رغم اهمیت موضوع تربیت حرفه‌ای و تأکید بر آن در ساحت‌های تعلیم و تربیت و همچنین، بیانیه مأموریت، تربیت حرفه‌ای در گزاره‌های ارزشی بیانیه ارزش‌های سند کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

مسئله دیگر، مسئله هدایت تحصیلی و کشف استعدادها متنوع فطری در دوران آموزش عمومی است که یکی از زیربناهای تربیت حرفه‌ای است. علی‌رغم سهم پایین تربیت حرفه‌ای و هدایت

تحصیلی (۲ ویژگی از ۱۷ ویژگی) نسبت به دیگر جنبه‌های تربیتی مطرح شده در ویژگی‌های مطرح شده برای مدرسه در افق ۱۴۰۴ به موضوع هدایت تحصیلی اشاره شده است. بررسی فصول بعدی سند حاکی از آن است که علی‌رغم اینکه مدرسه در افق ۱۴۰۴ مدرسه‌ای دارای ظرفیت پذیرش تفاوت‌های فردی، کشف و هدایت استعدادها، متنوع فطری و پاسخگویی به نیازها، علائق و رغبت دانش‌آموزان در راستای مصالح و چارچوب نظام معیار اسلامی (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰) تعریف شده است. مبحث هدایت تحصیلی تنها در یکی از پانزده راهبردهای کلان (راهبرد کلان ۱۲) ارائه شده در سند با عنوان «بازنگری و بازسازی ساختارها و رویه‌ها در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی» مطرح شده است و در ادامه و در هدف‌های عملیاتی نیز تنها در هدف عملیاتی (هدف عملیاتی ۲۱) از ۲۳ هدف عملیاتی، به بازنگری و بازمهندسی ساختارها و رویه‌ها و روش‌ها اختصاص یافته و از بین ۱۳۱ راهکار ارائه شده در سند نیز تنها ۱ راهکار به هدایت تحصیلی (راهکار ۲۱-۳ در جدول ۳) به هدایت تحصیلی اختصاص یافته است و به نظر می‌رسد به موضوع هدایت تحصیلی به‌عنوان زیربنای تربیت حرفه‌ای در هدف‌های عملیاتی و راهکارهای ارائه شده برای اهداف، توجه کافی نشده است. بحث هدایت تحصیلی دانش‌آموزان به سمت آموزش‌های ارائه شده در هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای و دوره‌های کار و دانش پس از پایان سال نهم متوسطه یکی از مسائل اساسی در موضوع آموزش‌های مهارتی و تربیت حرفه‌ای، است. تأکید برنامه توسعه ششم برای رسیدن آموزش و پرورش به آمار ۵۰ درصدی ثبت‌نام و تحصیل در دوره فنی و حرفه‌ای در دوره متوسطه است و این آمار در حال حاضر میانگین تحصیل دانش‌آموزان در رشته‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش در کشور در حدود ۳۶ درصد است که در برخی استان‌ها (مانند استان کهگیلویه و بویراحمد) این رقم به ۲۰ درصد نیز می‌رسد که بسیار پایین‌تر از اهداف تعیین شده در برنامه توسعه ششم است (روزنامه رسمی، ۱۳۹۶؛ رضایی، ۱۳۹۶). بنابراین، با بررسی آمارهای ارائه شده نیز می‌توان به این درک رسید که ضعف‌هایی در سند در بخش هدایت تحصیلی دانش‌آموزان وجود دارد. نتیجه بی‌توجهی به هدایت تحصیلی را می‌توان در هجوم گسترده دانش‌آموزان به گروه علوم تجربی و تقاضای بالا برای ورود به برخی رشته‌های گروه علوم تجربی مانند پزشکی، دندانپزشکی

و داروسازی در سال‌های اخیر مشاهده کرد که علاوه بر اینکه می‌تواند به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر در تقویت و کمک به مافیای کنکور برای این رشته‌های خاص تلقی شود، باعث ایجاد فشارهای روانی و آسیب‌های اجتماعی به دانش‌آموزان و خانواده‌های آنان شده است.

بررسی عمیق فصول بعدی سند نیز تأییدکننده توجه ناکافی به تربیت حرفه‌ای است. در ویژگی‌های مدرسه در افق ۱۴۰۴، در دو بند به تربیت حرفه‌ای اشاره شده است که در بند اول به کارآمدی و کارآفرینی (مهارت‌های سخت) و همچنین مهارت‌های نرم و بحث‌های مربوط به نگرش‌ها و ارزش‌های تربیت حرفه‌ای اشاره شده است. در بند دوم نیز مدرسه در افق ۱۴۰۴ دارای ظرفیت پذیرش تفاوت‌های فردی و کشف استعدادها متنوع فطری و بحث هدایت تحصیلی دانش‌آموزان اشاره کرده است. ولی به‌طور کلی، تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی و هدایت تحصیلی دانش‌آموزان در ویژگی‌های مدرسه در افق ۱۴۰۴ از سهم پایینی (۲ ویژگی از ۱۷ ویژگی) نسبت به دیگر ویژگی‌های تعریف‌شده در سند برخوردار است.

در هدف‌های کلان سند از بین ۸ بند اهداف کلان در بند ۱ موضوع مهارت‌آموزی در تعریف تربیت اشاره شده است. ولی در راهبردهای تعریف‌شده برای این هدف کلان هیچ‌گونه اشاره‌ای به بحث مهارت‌آموزی و تربیت حرفه‌ای نشده است. همچنین، سهم تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی در مؤلفه‌های تعریف‌شده برای تربیت دانش‌آموزان در اهداف کلان سند (۴ مؤلفه از ۴۵ مؤلفه تربیت) است که در مقایسه با دیگر جنبه‌های تربیتی بسیار پایین است. تأکید راهکارها بیشتر بر جنبه‌های آموزشی و علم‌آموزی، پژوهش و بحث‌های ارزشی و اخلاقی است. با توجه به اینکه در تعریف ارائه‌شده برای مدرسه در افق چشم‌انداز ۱۴۰۴ در این سند مدرسه ۱۴۰۴ «دارای ظرفیت پذیرش تفاوت‌های فردی، کشف و هدایت استعدادهای متنوع فطری و پاسخگویی به نیازها، علائق و رغبت دانش‌آموزان در راستای مصالح و چارچوب نظام معیار اسلامی» تعریف شده است و همچنین، با توجه به اهمیت نیروی انسانی ماهر به‌عنوان سرمایه انسانی و نقش آن در رشد و توسعه کشور، به‌جا و شایسته است که علاوه بر پررنگ‌ترکردن موضوع تربیت حرفه‌ای و مهارت‌آموزی و به‌ویژه مهارت‌های اشتغال‌پذیری، در بخش‌های مختلف سند در راستای دستیابی به چشم‌انداز ۱۴۰۴،

موضوع هدایت تحصیلی دانش‌آموزان، به صورت شفاف و مجزا در اهداف کلان و راهبردهای کلان نیز دیده شود؛ همچنین، می‌توان بحث هدایت تحصیلی دانش‌آموزان به سمت مهارت‌آموزی را به‌عنوان یکی از اهداف عملیاتی در کنار اهداف ۲۳ گانه در نظر گرفت و برای آن راهکارهای جداگانه برای اجرایی‌تر شدن هرچه بهتر آن در نظر گرفت. همچنین، با توجه به نام‌گذاری سال ۱۳۹۹ توسط رهبر معظم انقلاب اسلامی به «سال جهش تولید» و توجه به مسائل اقتصادی و رونق تولید در سیاست‌های راهبردی نظام، باید موضوعات اقتصادی و به‌طور کلی کلیدواژه اقتصاد در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به‌عنوان مبنای برنامه‌ریزی اجرایی آموزش عمومی کشور، در کنار مباحث اجتماعی، فرهنگی و سیاسی بیشتر مورد توجه قرار گیرند. یکی از مباحثی که در سال‌های اخیر مورد توجه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران آموزشی کشورهای جهان قرار گرفته است، بحث «اقتصاد آموزش» است که به موضوعات اقتصادی مرتبط با آموزش، از جمله تقاضا برای آموزش، تأمین مالی و فراهم آوردن آموزش و کارایی مقایسه‌ای برنامه‌ها و سیاست‌های مختلف آموزشی می‌پردازد و در سال‌های اخیر به سرعت گسترش پیدا کرده است و یکی از مباحث مهم در بحث اقتصاد آموزش، بازده و کارایی اقتصادی آموزش است و آموزش مهارت‌های شغلی مورد نیاز بازار کار پاشنه آشیل و کلید کارایی اقتصادی در مباحث مربوط به اقتصاد آموزش است. بررسی هدف‌های عملیاتی و راهکارهای ارائه‌شده برای آن‌ها نیز نشان‌دهنده ضعف‌هایی در بخش عملیاتی سند و توجه ناکافی به مسئله تربیت حرفه‌ای است. سهم هدف‌های عملیاتی که به تربیت حرفه‌ای اشاره داشته‌اند ۴ هدف از ۲۳ هدف عملیاتی سند و سهم راهکارهای عملیاتی مربوط به تربیت حرفه‌ای در مقایسه با دیگر راهکارهای عملیاتی تنها ۶ درصد (۸ راهکار از ۱۳۱ راهکار عملیاتی) است؛ که این خود تأییدکننده کم‌رنگ بودن توجه به موضوع «اقتصاد آموزش» در مباحث مطرح‌شده در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش می‌باشد؛ که به نظر می‌رسد مبانی و پایه‌های آن در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به‌عنوان مبنای آموزش عمومی چندان جدی دیده نشده است و کلیدواژه اقتصاد در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش کمتر به چشم می‌خورد.

نتایج پژوهش نشان‌دهنده آن است که با وجود اینکه در چشم‌انداز ۱۴۰۴، ایران به‌عنوان کشوری

توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه تعریف شده است و همچنین، در ساحت‌های مندرج در فلسفه تعلیم و تربیت در جمهوری اسلامی ایران، تعلیم و تربیت اقتصادی و حرفه‌ای در کنار دیگر ساحت‌های تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی و زیباشناختی و هنری و علمی تعریف شده ولی متأسفانه بیشتر در مرحله تعاریف و طرح مسئله باقی مانده است و در هدف‌های عملیاتی و راهکارها نیز ضعف‌هایی در این حوزه وجود دارد و تأکید سند بیشتر بر آموزش مهارت‌های زندگی و مهارت‌های اجتماعی و ارتباطی است که هرچند نمی‌توان از اهمیت و تأثیر مهارت‌های زندگی و ارتباطی به‌عنوان مهارت‌های نرم بر مهارت‌های شغلی چشم‌پوشی کرد ولی در کنار آن لازم است مهارت‌هایی که منتهی به شغل و کار و نهایتاً افزایش تولید ملی می‌شوند نیز در آموزش‌های عمومی برای آموزش دانش‌آموزان برای اشتغال مورد توجه بیشتری قرار گیرند؛ و در کنار آن با توجه به تخصصی شدن مهارت‌های شغلی در دنیای امروزی پیرنگ‌ترکردن سیاست‌های هدایت تحصیلی برای هدایت دانش‌آموزان به سمت آموزش‌های عالی مهارتی جهت آموزش‌های تخصصی‌تر مورد نیاز بازار کار با تأکید بیشتری مورد توجه قرار گیرند.

منابع

- احمدآبادی آرانی، نجمه، عرب‌شاهی حسین‌آبادی، ملیحه، و موسوی تبار، رقیه سادات (۱۳۹۷). بررسی ابعاد حرفه‌ای در سند تحول بنیادین و ارائه راهکارهایی جهت تقویت بعد مهارتی متربیان در نظام تعلیم و تربیت ایران. پنجمین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی، علوم تربیتی و سبک زندگی، قزوین.
- حبیبی بردبری، رضا، احمدی سرموری، پژمان، عبدالله‌زاده، هادی، صفری، حامد، و خرمی، رشید (۱۳۹۶). جایگاه تربیت معلم در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. دومین کنگره سراسری تحول و نوآوری علوم انسانی، شیراز.
- خبرگزاری پانا (۱۳۹۲)، رئیس‌جمهور و رئیس شورای عالی آموزش و پرورش: آیین‌نامه جدید کمیسیون‌های شورای عالی آموزش و پرورش را ابلاغ کرد، <http://www.pana.ir/news/180808>
- خنیفر، حسین، و مسلمی، ناهید (۱۳۹۵). اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی. جلد اول، تهران: نگاه.
- دانشگاه فنی و حرفه‌ای، درباره دانشگاه، بازیابی شده از سامانه دانشگاه فنی و حرفه‌ای در تاریخ ۵ اسفند ۱۳۹۹، <https://tvu.ac.ir/fa/content/id/id=439375>
- رضایی، ایوب (۱۳۹۹). توسعه رشته‌های هنرستان کشاورزی یاسوج در آینده/لزوم گرایش دانش‌آموزان به رشته‌های فنی و حرفه‌ای و کار و دانش، خبرگزاری فارس، کد خبر ۸۲۰۲۴ <http://fna.ir/ezkygt>
- روزنامه رسمی (۱۳۹۶). قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، شماره ۲۰۹۹۵، تاریخ ۱۳۹۶/۱/۲۱، WWW.DASTOUR.IR
- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰). شورای عالی انقلاب فرهنگی. تهران. شکوهی امیرآبادی، لیلا، دلاور، علی، عباسی سروک، لطف‌اله، و کوشک، شیرین (۱۳۹۷). تحلیل محتوای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بر اساس خلاقیت و شادکامی. ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۸(۳)، ۱۶۵-۱۹۲.

شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۹الف)، اعضای شورای عالی آموزش و پرورش، بازیابی شده از سامانه شورای عالی آموزش و پرورش در تاریخ ۱ اسفند ۱۳۹۹،
<https://www.medu.ir/fa/shora/part/dpT/page-id/4605?ocode=1000000744>

شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۹ب)، اعضای کمیسیون راهبری تحول بنیادین شورای عالی آموزش و پرورش، بازیابی شده از سامانه شورای عالی آموزش و پرورش در تاریخ ۱ اسفند ۱۳۹۹،
<https://www.medu.ir/fa/komisiuon/part/dpA/page-id/4644?ocode=1000000744>

صالحی عمران، ابراهیم (۱۳۹۳). آموزش شایستگی‌های کانونی در برنامه درسی به‌عنوان رویکرد جدید برای ایجاد ارتباط در مطالعات میان‌رشته‌ای. *مجله مطالعات برنامه درسی آموزش عالی*، (۱۰)۵، ۶۲-۴۵.

صالحی عمران، ابراهیم، و عین‌خواه، فرناز (۱۳۹۹الف). مهارت‌آموزی و توسعه پایدار. *مجموعه مقالات اولین نشست تخصصی قطب علمی آموزش عالی و توسعه*، به کوشش محمد یمنی‌دوزی سرخابی، تهران: مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، صص ۵۳-۱۳.

صالحی عمران، ابراهیم، و عین‌خواه، فرناز (۱۳۹۹ب). مهارت‌آموزی، توسعه سرمایه انسانی و اشتغال. *برگزیده مجموعه مقالات ششمین و هفتمین کنفرانس ملی توسعه سرمایه انسانی*، به کوشش محمدتقی نظری‌پور، اباصلت خراسانی و اعظم ملامحمدی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی، صص ۲۷۲-۲۹۲.

صالحی عمران، ابراهیم، و عین‌خواه، فرناز (۱۳۹۹ج). طرح پژوهشی طراحی مدل توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای متناسب با نیاز بازار کار و ظرفیت‌های منطقه‌ای (مطالعه موردی: صنعت ساختمان)، سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای ایران.

صالحی‌فر، فاطمه، محمدزاده محمدی، مرضیه، و حلاجی زارع، مرضیه (۱۳۹۹). تربیت حرفه‌ای در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. *پنجمین کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی و آموزش و پرورش با محوریت توسعه پایدار*، تهران.

علیمردانی، فائزه، و مجتهدی، سمیرا (۱۳۹۵). بررسی صلاحیت‌های مهارتی معلمان بر اساس سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. همایش ملی تحول‌آفرینی در آموزش و پرورش با محوریت سند تحول بنیادین، اردبیل، دی‌ماه ۹۵.

مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۳۹۰)، مصوبه «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» (مصوب جلسه ۷۰۴ مورخ ۱۳۹۰/۱۰/۶ شورای عالی انقلاب فرهنگی)،
<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/805637>

مهرعلی‌زاده، یداله، صفایی مقدم، مسعود، صالحی عمران، ابراهیم، و علم، محمدرضا (۱۳۹۲). مبانی نظری و عملی پژوهش (کمی، کیفی و آمیخته) در علوم انسانی. اهواز: دانشگاه شهید چمران.
 وفایی، رضا، فضل‌الهی قمشه‌ای، سیف‌اله، و طالعی‌فرد، احمد (۱۳۹۶). بررسی میزان توجه به ساحت‌های شش‌گانه تربیت سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی. مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، ۲(۲)، ۱۵۴-۱۳۱.

Boyatzis, R. (1982). *The competent manager: A model for effective performance*. New York: John Wiley & Sons.

Clark, H. (2013). A comprehensive framework for measuring skills gaps and determining work readiness. *Employment Relations Today*, 40(3), 1-11.

Indeed Career Advice. (2022). Work Readiness. Retrieved May 8, 2023, from <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/work-readiness>.

Philpot, A., & Rob, D. (2002). *Leadership competency models roadmaps to success*. The Journal, Hosp Q, PubMed.

Seligman, M. (2002). *Authentic happiness: using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfillment*. New York: Free Press.

Singh, P., Thambusamy, R., Ramly, A., Abdullah, I. H., & Mahmud, Z. (2013). Perception differential between employers and instructors on the importance of employability skills. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 90, 616-625.